

Marksist Siyaset ile Durkheimci Pedagoji Arasında Bir Türk Aydını: Sadrettin Celâl Antel ve Tarih Öğretimi *

Bahri Ata ¹

Öz

Sadrettin Celâl Antel 1890-1954 yılları arasında yaşamış Türk eğitim tarihinin önemli eğitim bilimcilerinden biridir. Bu araştırmmanın amacı Sadrettin Celâl Antel'in eğitim bilim anlayışını ve tarih öğretimine katkılarını ortaya koymaktır. Araştırmada tarama yöntemi ve elde edilen verileri çözümlemek için de doküman analizi kullanılmıştır. Bu bağlamda Sadrettin Celâl Antel'in danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Pedagoji Enstitüsü'nde Refref Çelebioğlu'na yaptırılan "Liselerde Tarih Randımanı (1949-1950)" adlı lisans tezi incelenmiştir. Araştırma verileri betimsel analiz yardımıyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda ilerlemeci ve politeknik bir eğitim anlayışına sahip Sadrettin Celâl'in Avrupa ve Amerika'daki eğitim bilimlerindeki çağdaşı gelişmeleri çok yakından takip ettiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte okullarda tarih dersinin öğretimi ile ilgili yazılarında milli tarihin amaçları açısından Durkheimci bir bakışa sahip iken, tarih dersinin içeriğinin oluşturulmasında kısmen Marksist görüş açısını işe koştugu anlaşılmaktadır. Tarih dersi için "tarih tombalası" adlı eğlenceli bir oyun geliştirmenin yanısıra yaptırdığı lisans teziyle de lise tarih derslerinde verimlilik tartışmalarına klasik kuram açısından önemli bir katkı yaptığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler

Sadrettin Celâl Antel
Eğitim bilim
Tarih öğretimi
Verimlilik

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 10.08.2014
Kabul Tarihi: 04.10.2014
Elektronik Yayın Tarihi: 10.11.2014

DOI: 10.15390/EB.2014.3849

Giriş

Sadrettin Celâl (1890-1954), II. Meşrutiyet döneminin ve erken cumhuriyet döneminin önemli eğitim bilimcilerindedir. 1909'da Osmanlı Devleti'nin yurt dışı öğrenim bursunu kazanarak 'Ecole Normale Superieure de Saint Cloud'dan mezun oldu. Sorbonne Üniversitesinde Durkheim'in derslerini takip etti. 1911'de Fuad Köprülü ile birlikte Gustave Le Bon'un *Kitleler Psikolojisi* kitabını "*Ruh-ül cemaat*" adıyla çevirdiler. 1913'te yurda döndüğünde Adana Darülmuaallim Müdürlüğü'ne atandı.

* Bu çalışma Sakarya Üniversitesi'nce 2014 yılında düzenlenen III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda sunulan "Sadrettin Celâl Antel'in Danışmanlığında Hazırlanan Liselerde Tarih Dersinin Verimliliği Üzerine Bir Lisans Tezi Üzerine Düşünceler" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye, bahriata@gazi.edu.tr

İstanbul'da değişik okullarda müdürlükler, Fransızca, Pedagoji (Terbiye-i Etfal) ve Felsefe öğretmenliği yaptı. 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkası üyesi oldu. Tunçay'a göre (1979), son Osmanlı Meclis-i Meb'usarı için seçimlerde aday olmuş, ama kazanamamıştır. 1919'da Ethem Nejat'ın sorumlu müdür olduğu *Kurtuluş* dergisinin yazı kadrosunda yer aldı. 5. sayıdan sonra yazı kadrosu *Aydınlık* dergisini yayınlamaya başladılar (Erkek, 2012: 39).

Sadrettin Celâl 1920'de Dr. Şefik Hüsnü'nün (Değmer) Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisine girdi. 1921 ve 1925 arasında 31 sayı çıkan *Aydınlık Mecmuası'nın* sorumlu müdürü oldu (Sadi, 1994: 641). 12 Eylül 1922'de Türkiye Halk İştirâkiyün Fırkasının kapatılması üzerine protesto metnine imza attı. 20 Kasım 1922'de St. Petersburg ve Moskova'da yapılan 4. Komintern Dünya Kongresi'ne Türkiye'den katılan yedi kişilik heyetten biri oldu (Tunçay, 1979: 57). Kongrenin 17. ve 20. oturumlarında "Orhan" takma adıyla konuşmacı olarak Türkiye ile ilgili geniş bilgiler verdi ve partisinin, emperyalizm ile mücadele ettiği sürece Ankara Hükümeti'ni destekleyecekleri kararını aldığını belirtti (Riddell, 2012: 30).

Sadrettin Celâl 1923'te Hiyanet-i Vataniye Kanunu'na göre tutuklandı, kanun İstanbul'da usulüne uygun yürürlüğe konmadığı için mahkemece beraat ettirildi (Tunçay, 1979: 58). Şubat 1925'te siyasal yazıları ve görüşlerinden dolayı Takrir-i Sükûn Yasası'na göre tutuklandı ve 7 yıl hapse mahkûm edildi. İstiklal Mahkemesi'nde "*Ben cumhuriyetçiyim. Ben bütün muallim toplantılarında cumhuriyetçiliği müdafaa ettim. Çıkardığımız mecmua ve gazetelerde, dağıttığımız beyannameler cumhuriyeti işçiyeye benimsetmek içindir.*" (Tevetoğlu, 1967: 398) diyerek kendini savunmaya çalıştı. 18 ay tutuklu kaldıktan sonra 29 Ekim 1926'da Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla siyasi tutuklular için çıkarılan af yasasından yararlandı ve partiden ayrıldı. Bir yıl Talim ve Terbiye Dairesi'nde çevirmen olarak görev aldı. 1927'de İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda Yurttaşlık Bilgisi ve Psikoloji öğretmenliği yaptı. İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda Psikoloji ve Pedagoji öğretmenliğinden sonra, 29 Aralık 1936'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde lisede öğretmen olacaklara pedagoji sertifikası vermek için kurulan Pedagoji Enstitüsü'ne profesör olarak atandı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Zekeriya Sertel'in *Tan* gazetesinde Nazizme karşı ve Sovyet dış politikası lehine yazılar yazdı. 1944'te görevinden alınmasının ardından Danıştay'ın 5 Nisan 1945 tarihli kararı ile geri döndü ve 12 Şubat 1954'e (vefatına) kadar bu görevini sürdürdü.

Görüldüğü üzere Sadrettin Celâl, genelde 30'lu yaşlardaki siyasi faaliyetlerinden dolayı gündeme gelmiş, eğitimbilimsel görüşleri bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilememiş talihsiz aydınlarımızdan biridir. İlgili literatür tarandığında Sadrettin Celâl ve eğitim anlayışına ilişkin birtakım çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Şemin (1987), Berkol (2000), Berkol (2004) ile Batur ve Aslıtürk (2004) tarafından yapılan bu çalışmaların Sadrettin Celâl'in Türk eğitim tarihindeki yerini gösteren bir tür başlangıç niteliğindeki araştırmalar olduğu iddia edilebilir. Bu durum Sadrettin Celâl'in genelde eğitim bilim anlayışını, özelde ise tarih öğretimine bakış açısını derinlemesine ve bilimsel bir anlayışla ortaya koyacak bir araştırmaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmayla alanda bulunan eksikliğin giderilmesi ve Sadrettin Celâl üzerine yapılacak gelecek çalışmalara ortaya konacak veriler itibarıyla esin kaynağı olunması hedeflenmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Sadrettin Celâl Antel'in eğitim bilim anlayışını ve tarih öğretimine katkılarını ortaya koymaktır. Araştırmayla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sadrettin Celâl Antel'in eğitim bilim anlayışı nedir?
2. Sadrettin Celâl Antel'in tarih öğretimine katkıları nelerdir?
3. Sadrettin Celâl Antel'in Pedagoji Enstitüsü'nde yaptırdığı lisans tezinin tarih öğretimindeki yeri ve önemi nedir?

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemi esas alınarak kurgulanmıştır. Bilindiği gibi nitel araştırma, tümevarım yöntemi esas alınan, olgu ve olayları kendi doğal ortamları içerisinde gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi veri toplama araçlarıyla betimlemeye ve katılımcıların bakış açılarını yansıtmaya çalışan bir araştırma türüdür (Merriam, 2001; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada tarama yöntemi ile elde edilen veriler ve mevcut bir dokümanın (tezin) çeşitli ölçütler ışığında incelenmesi amaçlandığından doküman analizi kullanılmıştır (Çepni, 2010).

Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri kaynağı olarak Sadrettin Celâl Antel tarafından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Pedagoji Enstitüsü'nde yaptırılan bir lisans bitirme tezinden faydalanılmıştır. Bu tezin künyesi aşağıda verilmiştir:

- Çelebioğlu, R. (1950). Liselerde tarih randımanı (1949-1950). Yayımlanmamış lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Pedagoji Enstitüsü, İstanbul.

Yukarıda künyesi verilen ve İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Kütüphanesi'nde "e00371s" yer numarası ile kayıtlı olan tez, araştırmacı tarafından 2013-2014 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında incelenmiştir. Tezin içeriksel yapısı, amacı, yöntemi, bulguları ve sonuçları açısından ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma verileri analiz edilirken ilk aşamada araştırmada dokümanı incelerken kullanacağı ölçütleri, diğer bir ifadeyle temaları belirlemiştir. İkinci aşamada araştırmacı dokümanı temalar doğrultusunda inceleyerek verileri düzenlemiştir. Üçüncü aşamada sistematik ve tutarlı bir şekilde düzenlenmiş olan veriler doğrudan alıntılarla desteklenerek açıklanmıştır. Son aşamada ise bulgular arasındaki neden ve sonuç ilişkileri yorumlanmıştır.

Bulgular

Sadrettin Celâl Antel'in eğitim bilim anlayışını ve tarih öğretimine katkılarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

-Sadrettin Celâl Antel'in Eğitim Bilim Anlayışı: Bu kategoride Sadrettin Celâl Antel'in eğitim bilim anlayışına yönelik bulgular açıklanmıştır:

Sadrettin Celâl, öğretmen okulları ders kitapları, ilkokul ders kitapları, bilimsel araştırmaları, çevirileri, ders materyalleri, geliştirdiği değişik amaçlı zekâ ve bilgi testleriyle ve dergi yazıları ile Türk eğitimine önemli katkılarda bulundu. *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası, Yaşamak İçin, Sınıf Muallimi, Bizim Mecmua, Muallimler Mecmuası, Terbiye, Aydınlık* gibi pek çok dergide eğitim ile ilgili düşüncelerini kaleme aldı. Bu yazılardan anlaşılacağı üzere Sadrettin Celâl eğitimde ilerlemeci (progresif) anlayışı benimsemiş olup, politeknik bir eğitim anlayışına önem veriyordu (Şemin, 1987; Berkol, 2004). Yazıları; Avrupa'daki çağdaş eğitim uygulamalarını yakın takip ettiğini ve benzer uygulamaları Türkiye'de yapmaya çalıştığını göstermektedir.

Sadrettin Celâl'in (1917a) eğitime ilişkin ilk yazılarından biri de eşya derslerinin önemi ile ilgili olan yazısıdır. Bu dersin yararlarını ele aldığı yazısında, eşya dersleriyle çocukların gördüklerini, hissettiklerini ve düşündüklerini açık ve doğru bir dille ifade, gözlem, inceleme, araştırma ve tartışma becerilerinin gelişeceğini ve böylelikle zihinsel beceriler kazanabileceklerini ileri sürmektedir (Karagöz, 2014: 238).

Sadrettin Celâl (1917b), *Asri Terbiye 1-2* adlı yazılarında ise aile ocağının okullardaki çağdaş eğitim üzerinde olumsuz tesirinin olabileceğinden hareketle okulların yaşanılan çevreden uzak olması gerektiğini savunur. Esasen bu fikri Avrupa 1807’de ilk dile getirenlerden biri de Alman düşünür Fichte’dir (Ata, 2009: 3-4). 19. yüzyılın son çeyreğinde “Kır Eğitim Yurdu” akımı olarak ortaya çıkmış ve Hermann Lietz’in (1868-1919) çalışmalarıyla Almanya ve dışında yaygınlık kazanmıştır (Aytaç, 2006:74).

Sadrettin Celâl’e göre (1923ab) halk eğitimi, memleketin siyasi ve iktisadi sistemine bağlı olarak incelenemez. Başka memleketlerdeki yöntem ve kurumlarda körü körüne uyularak iyi sonuçlar elde edilemez. Zeki ve kabiliyetli halk çocuklarının orta ve yükseköğrenime gitmesini engelleyen mekanizmalar vardır. Öte yandan ailesinin durumu iyi olduğu için pek çok okulun kapıları ve resmi görevler zengin çocuklarına kabiliyetsiz ve liyakatsiz oldukları halde açıktır. Sadrettin Celâl’in kafasındaki sistemde gayretsizler, kabiliyetsizler, zengin dahi olsa orta ve yükseköğrenime geçemeyeceklerdir. Bunlardan dolayı memleketin her çocuğu için temel eğitim mecburi ve parasız olmalıdır (Karagöz, 2014: 278).

Sadrettin Celâl (1924a) Darümuallimin Meselesine ilişkin bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda öğretmenlerin niceliği kadar niteliği, kalitesi ve liyakatinin da önemli olduğunu belirtmiştir. Darümuallimin için istidat ve kabiliyetli gençlerin seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Zekâ testlerinin gündem de olduğu günlerde Cırtlı (2002: 267), Sadrettin Celâl’in okullardaki zekâ testleri deneme uygulaması sırasında babası milletvekili olan bir çocuğun babasına “Öğretmenim bugün benim aklımı ölçtü.” demesi üzerine baba, dönemin Milli Eğitim Bakanı’na şikayet etmiş ve “Çocuğumun akli biraz aşağı çıkarsa benim onurum nice olur?” demiş, bunun üzerine Bakan da, bir genelge ile bu türden uygulamalara son vermiştir.

1924 yılı Temmuz ayının son haftasında İstanbul Muallimler Cemiyeti Kongresi’ne Sadrettin Celâl de katılmıştır. Kongrede derneğin yönetmeliğiyle ilgili görüşmeler sırasında Sadrettin Celâl derneğin amaçları arasından “dindar ve vatanperver” kelimelerinin çıkartılmasını önermiş, bu durum dönemin gazetelerine yansımış ve ilköğretimin amaçlarının tartışılmasına yol açarak Sadrettin Celâl’in komünizm propagandası yaptığı yönünde iddiaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (akt. Ergün, 1982: 69). Bu konuda Muallim Cevdet (İnançalp), Sadrettin Celâl’in Avrupa’daki büyük pedagogların eserlerini ve tercümelerini daha dikkatli okumasını salık vermekte, tam garpcılığın dinin ahlâki kemâlâtını ilanda insaf göstermekte yattığını belirtmektedir (Ergin, 2005:234).

Mayıs 1926’da Maarif Vekâleti Mecmuası’nda “*Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha*” (Antel, 1926: 135-246) adlı yazısı kendisi hapisnede olduğu için adsız olarak yayımlanmıştır. Bu yazıdan kafasındaki Milli Eğitim Sisteminin nasıl olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. “Okul ile hayat arasındaki Çin Seddi kaldırılmalıdır.” sözü bu raporda yer almaktadır. Bu raporda lise öğretmenlerinin mürebbilik vazifelerini ihmal ettiğinin altını çizmesi ayrıca önemlidir.

1926’da Maarif Vekilliği, ilkokul programlarında toplu öğretime geçildikten sonra konunun öğretmenler tarafından daha iyi anlaşılması için ‘*Decroly Usulü*’ adlı bir kitabı Fransızca’dan Türkçeye çevirtti. Toplu öğretim karşısında davranışlarına göre öğretmenleri (nikbinler, müfrit bedbinler, grup muallimliği taraftarları, şartçılar, şüpheciler ve ıslahatçılar, tekamülcüler) diye sınıfladığı yazısı, yeni bir öğretim programı karşısında öğretmenleri tavırları açısından tiplere göre gruplaması bilimsel yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir (Antel, 1931: 85-87).

Sadrettin Celâl 1927’de *Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat* kitabını yayımladı. 1929’da İstanbul Yüksek ve Erkek Muallim Mektepleri Tedris Usulü ve Terbiye Muallimi iken, *Pedagoji* kitabını yayımladı. Bu kitap, 1931 ve 1936’daki pek çok baskısı ile yeni nesil öğretmenlerin başucu kitabı oldu. Sadrettin Celâl’e göre (1929: 58) “Öğretmenin eğitim ve öğretim etkinliklerinde en yeni bilimsel yöntem ve tekniklere hâkim olması gerekir.” Sadrettin Celâl’e göre çocuk psikolojisinde yapılan araştırmaların bulguları ve deneme okullarında denenen yeni öğretim yöntemleri ve teknikleri, günün okul ortamını değiştirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda O’na göre (1929: 59-69)

okullarda eğitim ve öğretimin dayandığı ilkeler değiştirilmelidir. Yeni ilkeleri ise şu şekilde sıralamaktadır:

1. Çocukların bizzat etkinliklerini sağlayan iş ilkelerine dayalı aktif okul
2. İşleyerek öğretmek-anamlı ve amaçlı etkinlik
3. Okulda tek ders kitabı yerine ilgi ve sorun merkezli ders işleme
4. Hayat için, hayat vasıtasıyla eğitim, öğretimin yakın çevre ile ilgisi
5. Okulda sosyal etkinlik- öğrencinin okul hayatına katılımı
6. Çocukların kişiliklerinin dikkate alınması –öğretimin ve eğitimin bireyselleşmesi

1929'da İstanbul Sultanahmet'te deneme okulu haline getirilen 44. İlkokulda Decroly Sistemi'ni uygulanmıştır. Bu okulda yaptığı uygulamaları araştırma konusu olarak uluslararası toplantılarda sundu (Berkol, 2000). Öğretimin bireyselleştirilmesi bağlamında ABD ve Avrupa'da uygulanan Dalton Planı ve Winnetka sisteminden de söz etti (Antel, 1929: 71).

1936-37 ders yılında "*Tedris Tekniğinin Esasları*" konulu konferansında bir öğretmenin, buna tarih öğretmeni de dahil, her konu için bir fiş ve vesika zarfı olması gerektiğini yazmaktadır. O'na göre bu konuya ait zarfın içinde şunlar olmalıdır; (Antel, 1937: 15).

1. Konu hakkında öğretmenin çeşitli kaynaklardan topladığı esas bilgiler
2. Yapılacak tecrübelerin krokileri, şemaları
3. Konu ile ilgili resimler, krokiler, istatistikler, haritalar, çeşitli vesikalar
4. Gözlem soruları, problemler, alıştırmalar
5. Okutulacak parçalar
6. Gezilecek kurumlar, abideler, bunlara ait açıklamalar
7. Ders planları vb.

1936'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde kurulan Pedagoji Enstitüsü'ne profesör olarak atanmasından sonra geleceğin lise öğretmenlerine *Umumi Didaktik* dersini okutmuş ve daha sonra ders notlarını *Umumi Didaktik* adı ile 1948 ve 1952 yılları arasında yayımlamıştır. Pedagojik sertifika programı kapsamında açılan bu dersin amacı, lisede öğretmenlik yapacak olanlara öğretim işinin ana problemleri hakkında bilgi vermek, şahsi tecrübe ile kazanılması mümkün olmayan en verimli öğretim yöntem ve tekniklerini tanıtmaktır (Antel, 1952: 2). Kitabın girişinde pedagojinin ve kolu olan didaktik'in sadece ilkokul öğretmenlerine gerekli olmadığını, lise öğretmenlerinin de buna ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Lise öğretmenlerinin de bilime dayanan, rasyonel ve daha verimli teknikler kullanmalıyı öğrenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kitapta Hümanizmin ne'liği konusuna da önemli bir bölüm ayırmıştır (Antel, 1952: 33-43).

Gazi Eğitim Enstitüsü pedagoji öğretmeni Hüseyin Hüsnü Cırtlı, bir teftişte öğretmenliğini pek beğenmeyen Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in kendisini Sadrettin Celâl'in ve Prof. Peters'in yanına İstanbul'a tanışmaya gönderdiğini yazmaktadır (Cırtlı, 2002: 135-136). Bu olay da tek parti döneminde Sadrettin Celâl'in dönemin Milli Eğitim Bakanı ile ilişkilerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

-Sadrettin Celâl Antel'in Tarih Öğretimine Katkıları: Bu kategoride Sadrettin Celâl Antel'in tarih öğretimine katkılarına yönelik bulgular ele alınmıştır:

Sadrettin Celâl Antel'in tarih öğretimine ilişkin yazdığı ilk yazı 1924'te *Aydınlık Mecmuasının* 25. sayısında 644 ve 647. sayfalar arasında yayımlanmıştır. Bu yazının konusu "*Muallimler Enternasyoneli ve Tarih Tedrisatı*" idi. Bu yazıdan 1924'de Brüksel'de toplanan Muallimler Cemiyeti Federasyonunun (Maarif İşçileri Enternasyonelinin) iki meseleyi ele aldığını öğrenmekteyiz. Bunlar; insani ve akli eğitim ve ilkokullarda tarih öğretimi. Sadrettin Celâl burada I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız okuma ve ders kitaplarına Alman düşmanlığını aşılacağı ifadelerin yer verilmesinden rahatsız olan bazı Fransız laik öğretmenler sendikasının eleştirilerini gündeme getirmektedir. 1920'li yıllardaki Fransız ders kitaplarında Fransızların diğer milletlerden üstün olduğu fikri işleniyormuş. Bu kitaplarda diğer milletlere özellikle Almanlara karşı kin ve nefret uyandıran cümleler bulunuyormuş.

Sadrettin Celâl'e göre, çocuklara öğretilmesi gereken asıl tarih, medeniyet tarihidir. Yani âdetlerin, sanayinin, zanaatın, emek ve insan dehasının tarihidir. Çocukların fikir ve kalplerine yabancı düşmanlığı değil; barışseverlik, emek ve insana saygı, hürriyet, adalet, yardımlaşma gibi yüksek hislere bağlılık uyandırıldığında, dünyada barış ve insan birliğinin sağlanması yönünde ciddi bir adım atılmış olacaktır.

Sadrettin Celâl, 1926'da kaleme aldığı *Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha*'sında çocukla tabiat arasındaki engellerden birinin ders kitabı olduğunu vurgulayarak şunlara yer vermiştir: "Senelerce tarih ve coğrafya okuyan gençlerin lise mezunlarının Yunan ve Roma medeniyetlerinin simaları, Ortaçağ'ı Rönesans'tan ayıran esas farkları, derebeylik rejiminin hususiyetlerini, sanayinin ve nakil vasıtalarının gelişimini, çeşitli medeniyet devrelerindeki hayat şartları, üretim tarzları hakkında doğru ve açık fikirleri katiben yoktur. Tarihi vakalar, harpler, komutanlar, padişahlar, krallar, antlaşmalar beyinlerinde çorba gibi karışmıştır. Herhangi bir tarih dönemini gözlerinin önünde canlandırmaktan tamamen acizdirler. Onlar kendi çevrelerinin, hatta içinde yaşadıkları şehir ya da kasabanın iktisadi faaliyetlerinden de tamamıyla bihaberdirler." Bu bağlamda Sadrettin Celâl'in, 1926'da Lise ve Darülfünun mezunlarının insanlığın faaliyet tarihi, genel seyri, gelişim hatları hakkında temel ve geniş bilgileri olmadığını iddia ettiği görülmektedir (Antel, 1926: 44-65). Bu yazıda yer yer Decroly'nin toplu öğretiminde tarihin yeri ile ilgili bilgilere de satır ayırmıştır (Antel, 1926: 80-81). Bu raporda Sadrettin Celâl, ilmi ve edebi bayram kavramına da ulaşmaktadır. Bu faaliyetler sıradan müsamerelerden çok farklı olacaktır. Öğrenciler bizzat araştırıp inceledikleri tarih dönem ya da bir inkılabı canlandıracak piyesler sahneye koyacaklardır. Öğrenciler birlikte yaptıkları öğretim araçlarını ve işlerini buralarda sergileyeceklerdir. Sadrettin Celâl'in proje kavramını kullanmaması ayrıca yoruma açıktır. Günümüzde bunlara tarih proje fuarı ya da şenliği adıyla değinilmektedir.

1931'de *Yeni Terbiye ve Tedris Tekniği* adlı kitabında tarihçi Jules Michelet'in eğitim anlayışını ve vatandaşlık eğitimi konusunda görüşlerini detaylı olarak incelemiştir. Michelet'nin görüşlerinden hareketle, halkın eğitiminde laik bayramların önemini altını çizmektedir (Antel, 1931: 217-218). Sadrettin Celâl, 1931'de "Hükümet darbesi, onu üniversiteden arşivlerden kovarak, 35 senelik mesaisinin semerelerinden mahrum bıraktı, mahvetti." (Antel, 1931: 208) diye yazar. Sadrettin Celâl'e göre Michelet kişiliğe büyük önem veriyor ve bütün vatandaşlara kazandırmak istiyor, fakat Ziya Gökalp'de kişilik kavramı siliktir, bazı olağanüstü durumların doğurduğu sınırlı sayıda millî dehalara inhisar etmektedir. Bu şekilde birey adeta toplum içinde kaybolur (Antel, 1931: 210).

Sadrettin Celâl, tarih öğretimine şura toplantılarında yaptığı konuşmalarla da katkıda bulunmuştur. 1943'de II. Maarif Şûrası'nda barışçı tarih anlayışından söz ettiği için ileri gelen yöneticiler tarafından eleştirilmiştir (Safran ve Ata, 1996: 14). Üç yıl sonra dönemin bakanı Hasan Âli Yücel, UNESCO sözleşmesini imzalamıştır.

O'nun tarih öğretimi ile ilgili çalışmalarını ilk dikkati çekenlerden biri de Fuat Baymur'dur. Sadrettin Celâl'in (1940: 1-4) otodidaktik ders materyalleri serisinden yayımladığı "*Tarih Ders Materyali: Tarih tombalası*" (9 sayfa) önemli çalışmalarından biridir. Sadrettin Celâl, tarihi olaylarda kronoloji ve mekân kavramlarının önemini vurguladıktan sonra öğrencilerde kronoloji kavramının daha iyi gelişmesi için bu tombalayla geliştirmiştir. Oyunda 2'si beyaz, 3'ü renkli olmak üzere toplam beş karton vardır. 1 numaralı ve 2 numaralı beyaz kartonlar, yirmi asır ve sen kronik tarih tablosudur. Oyunun ana kartları bunlardır. Diğer kartlara tarihin önemli olay, kişi ve eserlerin isimleri yazılmıştır. Örneğin 3 numaralı pembe kartonda tarihin dönüm noktaları gösterilmektedir. 4 numaralı sarı kartonda ikinci derece tarihsel öneme sahip olaylar vardır. 5 numaralı sarı kartonda önemli keşif, icat, sanat ve teknik eserler yazılmıştır. 3, 4 ve 5 numaralı kartondaki tarihi bilgilerin yer aldığı pullar kesilerek, zarflarına konur. Kartonların arkasında bunların tarihleri vardır. Öğrenci 1 numaralı karton üzerine pulları hangi yüzyıla ait ise önce arkasındaki tarihe bakarak koyar. Daha sonra bakmadan koymaya çalışır. 3, 4 ve 5 numaralı kartonların hepsi ortaokul ve liselerde kullanılabilir. Öğretmenin kendisi olay çıkarabilir, ya da ekleyebilir. Bu oyun bir tombala oyunu olarak da oynanabilir. Oyunda tarihi olay kartlarını arkasına bakmadan 1 ya da 2 numaralı kartona en az hata ile yerleştiren kazanır.

Sadrettin Celâl'e göre bu türden oyunlar öğretimi bireyselleştirmede oldukça kullanışlıdır. Maalesef Sadrettin Celâl tarihin kadrosunu oluşturmaya çalışırken, tarihsel önem kavramına ulaşamamıştır.

Sadrettin Celâl, *Umumî Didaktik* kitabının 1952'deki baskısında umumi kültürde tarih ve coğrafyanın da yerini değerlendirmektedir. Sadrettin Celâl, ilkokul ve ortaokulla birlikte lise müfredatlarında da tarih öğretiminin gaye ve hedeflerine ilişkin herhangi bir işaretle bulunmamaktadır. Sadrettin Celâl'e (1952: 52-53) göre "Tarih zaman ve mekânda insanların tesanüdü hissini verir. Milli tarih, milli varlığın asırlar esnasında birbirini takip eden nesillerin müşterek gayret ve fedakârlıklarıyla nasıl oluştuğunu bildirmek suretiyle milli tesanüt hissini kuvvetlendirir. İnsanların maddi ve manevi medeniyet kıymetlerini yaratmak için yaptıkları kolektif cehitler hakkında tam bir fikir edinebilmek için dahiler ve kahramanların yanında halk kitlelerinin hayatlarını, cehit ve gayretlerini, fedakârlıklarını ve ıstıraplarını tanımak lazımdır." Bu ifadelerden okullarda tarih dersinin amaçları açısından Durkheimci bir bakışa sahip iken, tarih dersinin içeriğinin oluşturulmasında kısmen Marksist görüş açısını işe koştuğu anlaşılmaktadır. Durkheim'e göre tarih, çocukta içinde yaşadığı toplumun bir mensubu olduğu fikrini yani kollektivite bilincini kazandırmalıdır (Ata, 2013: 46). Kralların savaşlarına, özel durum ve icraatlarına yönelik fazla ayrıntı bir oranda kısaltarak, milletin ve ictimaiyyat-ı milliyenin (milli sosyolojinin) tarihine fazla önem verilmeli ve ayrıntılı hale getirilmelidir (Ata, 2013: 40).

Durkheim, henüz 20'li yaşlarının başında 1871 Paris Komünü'nün etkisiyle çatışmacı görüş yerine dayanışmacı görüşe sahip olmuştur. Jean Claude Filloux'un ifadesiyle "Eğer eğitimci olacaksa, misyonunun yurttaşlarının anlaşmazlıklarını birlik ve dayanışma içinde aşacakları bir yolun hazırlanmasına katkıda bulunmak olacağı kanısına varmıştı." (Timur, 2014, 273). Sadrettin Celâl, bu değişimi orta yaşlarda yaşamıştır. 1943 Ahlak şûrasında Sadri Maksudi tarafından solculukla itham edilirken, Muzaffer Şerif'in (Başoğlu) ise pedagojide Durkheimci ve muhafazacı olduğu şeklindeki hücumuna uğramıştır (Ülken, 1992: 457).

Bunun yanı sıra Antel (1952: 275-282), tarih materyallerine ayrıca önem vermektedir. Tarih ders kitapları yanında yabancı ve yerli resimli okuma kitaplarından, resimlerden ve tarihi haritalardan, sözlük ve ansiklopedilerden, takvim ve kronoloji cetvellerinden, sinoptik ve senkronik tablolarından, resimli haritalardan ve resimli kartlardan söz etmektedir. Pek çok eğitimci gibi tarihi kurgusal filmler yerine tarihi belgesel niteliğinde canlandırma filmlerine taraftardır. Bununla beraber VIII. Henry'nin hususi hayatı, Ben-Hur ve Kermesse Heroique filmlerinin ders kitaplarından çok öğrencilere geçmiş hakkında fikir verebileceğini düşünmüştür.

-Sadrettin Celâl Antel'in Yaptırdığı Lisans Tezinin Tarih Öğretimindeki Yeri: Bu kategoride Sadrettin Celâl Antel'in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Enstitüsü'nde Refref Çelebioğlu'na yaptırdığı "Liselerde tarih randımanı (1949-1950)" adlı lisans bitirme tezinin tarih öğretimindeki yeri ve önemine ilişkin bulgular açıklanmıştır:

1936'da kurulan Pedagoji Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Fen Fakültesi öğrencilerinden öğretmen olmak isteyenlere öğretim lisansı adı altında bir dersler topluluğu veriyordu. İkinci grupta tezli öğrenciler geliyordu. Tezli öğrenciler, Sadrettin Celâl'den *Terbiyevi Rehberlik*, *Terbiyevi İstatistik ve Terbiyede ölçü* gibi dersler alıyordu. Sadrettin Celâl, bu öğrencilerin pedagojik araştırmalarını da yönetiyordu.

Refref Çelebioğlu'na yaptırdığı "Liselerde Tarih Randımanı 1949-1950" adlı lisans tezi okulların tarih öğretimi bakımından verimi üzerine bir survey (tarama) araştırmasıdır. Lisans tezi, daktilo sayfası ile 36 sayfadır. Kapak sayfasında Sadrettin Celâl, Dr. W. Peters ve Mustafa Şekip Tunç'un imzaları bulunmaktadır. Tezin giriş kısmından bu tezin, Pedagoji Enstitüsü tarafından yürütülen okullarda değişik derslerin verimliliği ile ilgili bir projenin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Tez iki kısım ve eklerden oluşmaktadır. Birinci kısımda araştırmanın konusu, okullarda tarih öğretiminin veriminin kontrolü, lisede tarih öğretiminin gaye ve hedeflerinin ne olması gerektiği belirtiliyor. Klasik sınavların tarih öğretiminin verimini isabetli olarak incelemeye hizmet edip edemeyeceği tartışılmaktadır. 1940-1948 arası devlet olgunluk sınavlarında edebiyat ve fen kollarına sorulan 46+46 tarih sorusu da paylaşılmaktadır (Çelebioğlu, 1950: 9-14). Edebiyat kolu için sorulan sorulardan bazıları şunlardır:

1. Sokollu Mehmet Paşa'nın siyasetini, icraatını ve Osmanlı tarihindeki önemini anlatınız? (Eylül, 1942, 1. Soru).
2. Osmanlı İmparatorluğu Kırım'ı ne vakit ve ne suretle ele geçirdi? Nasıl idare usulüne tâbi tuttu? Ne vakit ve nasıl kaybetti? (Haziran 1943, 1. Soru).

Fen kolu için cümlelerin yüklemi yazılmadan sorulan sorulardan bazıları ise şunlardır:

1. İstanbul'un Türkler tarafından alınması (Eylül 1940, 1. Soru)
2. Cumhuriyet devrinde ekonomi gelişmesi (Eylül 1948, 3. Soru)

İkinci kısımda testin uygulanması, cevapların değerlendirilmesi, öğrenci ve öğretmenlerin reaksiyonları, lise ve üniversite öğrencileri arasındaki mukayeseler, soruların güçlük dereceleri, test başarıları ile okul başarıları arasındaki korelasyon, genel sonuç, başarısızlığın sebepleri ve öneriler yer almaktadır. Eklerde Sadrettin Celâl Antel tarafından hazırlanan tarih testi, test cevap anahtarı, testin yönergesi ile tablo ve grafikler bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan kitaplar ise tezin başlangıcında (2. sayfada) listelenmiştir.

Tablo 1. Tezin Uygulandığı Liselerin Adları

Sıra No	Okul Türü	Lise İsimleri
1.	Resmi	Beyoğlu Kız Lisesi
2.	Özel	Boğaziçi Lisesi
3.	Özel	Dame de Sion Lisesi
4.	Resmi	İstanbul Erkek Lisesi
5.	Resmi	İstanbul Kız Lisesi
6.	Resmi	Kabataş Erkek Lisesi
7.	Özel	Saint Benoit Lisesi
8.	Resmi	Vefa Lisesi

Tablo 1'de de görüldüğü gibi tez Beyoğlu Kız Lisesi, Boğaziçi Lisesi, Dame de Sion Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi, İstanbul Kız Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi, Saint Benoit Lisesi ve Vefa Lisesi olmak üzere toplam sekiz farklı lisede uygulanmıştır. Bu liselerden 5 tanesi resmi, 3'ü ise özel okuldur.

Tablo 2. Çalışma Grubunun Kollara Göre Dağılımı

Eğitim Kolu Türü	Öğrenci Sayısı	
	Frekans f	Yüzde %
Edebiyat	265	64.16
Fen	148	35.84
Toplam	413	100

Çalışma grubunun eğitim görülen kollara dağılımı Tablo 2'de açıklanmıştır. Buna göre katılımcıların çoğunluğu (%64.16) edebiyat kolunda, geriye kalan kısmı ise (%35.84) fen kolunda öğrenim görmektedirler.

Tablo 3. Çalışma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı	
	Frekans f	Yüzde %
Erkek	237	57.38
Kız	176	42.62
Toplam	413	100

Tablo 3'te çalışma grubunun cinsiyete göre dağılımına yer verilmiştir. Tablodan katılımcıların %57.38'inin erkek, %42.62'sinin ise kız öğrencilerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Öğrencilere Uygulanan Tarih Testi Sorularının Konulara Göre Dağılımı

Konular	Soru Sayısı	
	Frekans f	Yüzde %
Büyük düşünürlerin sanatkârların, âlimlerin devirleri, kimlikleri ve eserleri	19	28.36
Tarihi muhakeme kabiliyeti	14	20.90
Tarihin dönüm noktalarını teşkil eden önemli siyasi, askeri, tarihi olaylar	12	17.91
Büyük keşifler, icatlar, sanat ve teknik eserlerinin tarihi	11	16.42
Tarihin anahtar bilgileri olan vakalar	6	8.96
Örnek sorular	3	4.47
Senkronik tarihi hadiseler	2	2.98
Toplam	67	100

Sadrettin Celâl tarafından hazırlanarak lise öğrencilerine uygulanan tarih testi sorularının konulara göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre 1949-1950 yılları arasında yürürlükte olan tarih öğretim programı ve ders kitapları çerçevesinde testte toplam 75 soru sorulmuştur. Bu sorulardan 23'ü Türkiye tarihi, 52'si ise Dünya tarihi ile ilgilidir. Araştırmacı tezinde 67 sorunun konu dağılımlarını yapmaktadır. 8 sorunun ise hangi konuda ele alındığının yazılmasına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Mevcut soruların (67 tane) %28.36'sı büyük düşünürlerin sanatkârların ve âlimlerin devirlerine, kimliklerine ve eserlerine, %20.90'ı tarihi muhakeme kabiliyetine, %17.91'i tarihin dönüm noktalarını teşkil eden önemli siyasi, askeri, tarihi olaylara, %16.42'si büyük keşifler, icatlar, sanat ve teknik eserlerinin tarihine, %8.96'sı tarihin anahtar bilgileri olan vakalara, %4.47'si örnek sorulara ve %2.98'si ise senkronik tarihi hadiselerle aittir.

Tez içinde sorular hazırlanırken 29 soruya ilkökul mezunlarının, 25 soruya ise ortaokul mezunlarının cevap verebileceği öngörüldüğü belirtilmiştir. Bu sorulardan bazıları şöyledir:

1. Malazgirt muharebesinin en mühim neticesi ne olmuştur? (8. soru)
2. Tanzimat'ın ilan tarihi (17. Soru)
3. Mimar Sinan kaçınıcı asırda yaşamıştır, en mühim eseri? (30. soru)
4. 17. asırda yaşamış olan büyük bir Türk, bir İngiliz ve bir Fransız şairi ile bir İspanyol romancısının isimleri (32. soru-senkronik soru örneği)
5. Beethoven kimdir? Kaçınıcı asırda yaşamıştır? (37. Soru)
6. HülefayıRaşidin kimlerdir? (62. Soru)
7. İlk buharlı vapur ne zaman, hangi asırda işlemeye başlamıştır? (43. Soru)
8. Orhun Abideleri nedir ve kaçınıcı asırda yapılmıştır? (71. Soru).

Örneklerden de görüldüğü gibi bazı sorular yüklemsiz yazılmış; ancak bunun nedenine ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Tezde sorulara ilişkin olarak uzman görüşlerine de başvurulduğu belirtilmekle birlikte bu kapsamda kaç öğretmenin görüşünün alındığı yazılmamıştır. Ancak bazı öğretmenlerin test sorularına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin bazı görüşleri şöyledir (Çelebioğlu, 1950: 16):

- “Uzmanlık niteliğinde sorular.
- Genel nitelikte sorular.
- Yüksek kültür gerektiriyor.
- Öğretmenin dahi cevaplayamayacağı zor sorular.”

Araştırmada toplanan verilerin analizinde çeşitli istatistikler kullanılmıştır. Bunlar medyan, çeyrek sapmalar, Gavs ve Galton münhanileri ve frekans poligonu şeklinde belirtilmiş, bulguların sunumunda tablo ve grafiklere yer verilmiştir.

Araştırmanın sonuçları maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir:

- Bu çalışmada kızların erkeklerden, fencilerin edebiyatçılardan, resmi okul öğrencilerinin özel okul öğrencilerinden az farkla üstün başarı gösterdikleri anlaşılmaktadır.
- 413 öğrencinin 206’sının okul başarısı ile test başarısı arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Tezde yazıldığı kadarıyla en başarılı okul İstanbul Kız Lisesi, en başarısız resmi okul Kabataş Erkek Lisesi, en başarısız özel okul Boğaziçi Lisesi görülmektedir (Çelebioğlu, 1950: 17). En başarılı özel okula ilişkin ise herhangi bir bilgi verilmemiş olup, bu bilgiyi tezde verilen Grafik 5’ten ortaya çıkarmak olası değildir.
- Öğrenciler ilkokulun 4. sınıfından 11. sınıfa kadar haftada 2 saatten toplam 520 saat tarih dersi görmesine ve toplam 1582 sayfa tarih kitabı okumasına rağmen testten alınan sonucun sarf edilen zaman ve gayrete hiç de mütenasip ve tatmin edici olmadığı vurgulanarak liselerde verilen tarih öğretiminin verimsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Bu başarısızlığın sebepleri araştırmaya göre programın yüklü olması, öğretmenlerin tarih öğretimi hakkında açık bir fikrinin olmaması, tek ders kitabının ezberlenmesine dayalı olması, ders kitaplarının uzun, yüklü, detaylı ve düzensiz hazırlanmış olması, sınavların öğretmenleri programı yetiştirmeye sevk etmesi, öğrencinin yalnız sınav için hazırlanması olarak gösterilmiştir.
- Aynı testi, Sadrettin Celal üniversitede öğrenim gören 312 öğrenciye de yapmış, lise öğrencilerinin üniversiteye göre daha başarılı çıkmıştır (Çelebioğlu, 1950: 17-18).

Araştırmanın önerileri ise şöyledir:

- Programların yükü azaltılmalıdır.
- Öğretmenler tarih öğretiminin gayesi hakkında bilinçlendirilmelidir.
- Gayeye uygun tarih yöntemi uygulanmalıdır.
- Tarih kitaplarını pedagojik esaslara göre uygun düzenlenmelidir.
- İmtihanlar nesnel bir değerlendirme aracı haline getirilmelidir.

Tartışma ve Sonuç

Sadrettin Celâl Antel'in eğitime ilişkin yazıları daha derin bir incelemeyi hak etmektedir. *Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu* (Cilt:1) kitaplarının yazarı Gündüzalp'in (1951: IX) hesabına göre, 1928-1938 yılları arasında kitaplarının sayfa sayılarının toplamına göre pedagoji yazarları şöyledir; Halil Fikret Kanad (2830 sayfa), İsmail Hakkı Tonguç (2600 sayfa), Hasip Ahmet Aytuna (2520 sayfa), İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (2420 sayfa), Sadrettin Celâl Antel (1600 sayfa), Hıfzırrahman Raşit Öymen (1550 sayfa). Görüldüğü gibi Sadrettin Celâl, 5. sırada gelmektedir. 1926'da Maarif Vekaleti Mecmuası'nda yayımladığı "Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha," Türk Eğitim tarihinde önemli yerini her zaman koruyacaktır.

Sadrettin Celâl Antel, bir tarih eğitimcisi değildi. Ancak eğitimbilimlerine ilişkin yaptığı çalışmalar arasında bir tarih eğitiminin iyileşmesine yönelik çalışmaları ayrı bir yer tutmaktadır. Sadrettin Celâl Antel'in tarih eğitimine ilişkin görüşleri 1924'te yayımladığı "*Muallimler Enternasyonele ve Tarih Tedrisati*" adlı yazısında, 1926'daki Layihasında, 1931'deki Jules Michelet'in eğitim anlayışı yazısında, 1940'daki "*Tarih Ders Materyali: Tarih Tombalası*" adlı küçük kitapçıkta, 1943'te II. Milli Eğitim Şûra toplantısı konuşmalarında, 1948'deki *Umumi Didaktik* kitabında bulunmaktadır. Sadrettin Celâl'in olgunluk dönemi yazılarında tarih ve öğretime ilişkin görüşleri Durkheim'in düşüncelerinden izler taşımaktadır.

Sadrettin Celâl Antel'in (1924) tarih eğitimine ilişkin ilk yazısı, Avrupa'da Sosyalist aydınların okullarda barışçı tarih eğitimi konusunda yaptıkları çalışmalar hakkında bilgi vermektedir. 17 yıl sonra II. Maarif Şûrası'nda yine barışçı tarih çalışmalarından söz etmektedir.

Umumî Didaktik adlı (1952, ikinci baskı) ders kitabında milli tarihe yüklediği amaçlar açısından Durkheimci anlayışı benimsediği anlaşılmaktadır. İçerik söz konusu olduğunda Marksist görüşü işe koşmaktadır. Resmi yayın organlarındaki yazılarında daha örtük ve dengeli bir dil kullandığı görülmektedir. Daha 1926'da lise ve üniversite mezunlarının insanlığın iktisadi faaliyetleri hakkında temel ve genel bilgilerden habersiz olarak mezun olduğunu ileri sürdü. Sadrettin Celâl tarih öğretiminde sıradan bireylerin de hayatlarının konu edinildiği bir tarih anlayışına sahiptir

"*Tarih Ders Materyali: Tarih Tombalası*" adlı çalışması, tarihi eğlenceli bir şekilde nasıl öğretebiliriz? soruna bir cevap niteliği taşımaktadır. Öte yandan tarih öğretiminde filmlerin önemini kavramış, fakat nasıl kullanılacağı üzerine derinlemesine çalışmamıştır. Sadrettin Celâl, öğrencilerin birlikte yaptıkları öğretim araçlarını ve işlerini sergileyecekleri tarih proje fuarı ya da şenliği kavramına ulaşmaktadır.

Sadrettin Celâl, 1954'te bu görevinden ayrıldığına göre 1950'de çalıştırdığı bu tez, bir tür ustalık dönemi eseri olarak değerlendirilebilir. Bu lisans tezi, pedagojik formasyon eğitiminde öğretmen adayına kendi alanı ile ilgili bir lisans bitirme tezi yaptırma uygulamasına işaret ettiği ve iyi uygulamayı devam ettirmemiz gerektiğini de hatırlattığı için de ayrıca önemlidir. Bu tez, Sadrettin Celâl'in anlayışını yansıtan iki temel kavram açısından ele alınabilir: genel kültür ve verim.

Genel kültür bakımından bitirme tezinde yer alan sorular incelendiğinde bu soruların, tarih programına olduğu kadar Sadrettin Celâl'in yazmış olduğu kültür ve genel kültür anlayışı ile paralellik gösterdiği dikkati çekmektedir.

Sadrettin Celâl (1944) *Kültür Nedir?* adlı üniversite konferansında kendi kültür anlayışını ortaya koyarken, özellikle yine Ziya Gökalp'in fikirleri ile tartışmaktadır. Antel'e göre (1944: 193), kültür, insanı hayat ve toplum olaylarına gittikçe daha isabetli anlam verecek daha doğru değer takdir edecek, sanat eserlerinden haz ve heyecan duyacak bir seviyeye yükselten, güzeli doğruya, iyiye doğru gittikçe fazla yaklaştıran aynı zamanda yeni kıymetler yaratmasına da imkân veren ruhi bir olgunluktur. İşte bugün liselerin vermekte yükümlü olduğu kültür budur.

Gökalp'e göre eğitimde yapılacak bir inkılap, medeniyeti bırakıp harsa doğru gitmek şeklindedir. Bunun için sultaniler (liselerde) fen şubeleri kaldırılarak okuldaki bütün dersler hars öğretime hasredilmelidir. Antel'e göre belli bir medeniyet seviyesine gelmiş olan çeşitli milletlerin değer hükümlerinde bir ortaklık olmaktadır (Antel, 1944: 182-183).

Antel'e göre (1944: 190), "Sinan bizim olduğu kadar bütün dünyanıdır. Michelangelo, Rembrandt, Cervantes, Shakespeare, Beethoven herkesindir; hepimizindir. Bu kaynaklardan kana kana içmek lazımdır". Diğer bir deyişle Sadrettin Celâl, Yunan ve Roma tarihine Türk milletinin garp medeniyeti ailesine girmesi için gerekli tarih bilgisi olarak kabul etmektedir. Öte yandan öğretmen özlük dosyalarındaki birkaç öğretmenin talim sicillerinin incelenmesi dönemin öğretmenlerinin Sadrettin Celâl'den çok farklı düşündüklerini göstermektedir. Tarih öğretmenleri, Yunan ve Roma tarihinden çok milli tarih okutulması düşüncesini sahiptir. Yunan ve Roma tarihi konularının lise tarih öğretiminde 1970'li yıllara kadar ağırlığını koruduğu söylenebilir.

İkinci mesele tarih dersinin veriminin nasıl ölçüleceği meselesidir. Sadrettin Celâl, eğitimci kariyerinin ilk yıllarından itibaren yazdığı yazılarda verim (randıman) kavramının oldukça altını çizmiştir. Verimin en iyi ölçülebileceğini düşündüğü bilgi testleri konusunda Türkiye'de öncü çalışmalar yaptı. 1932'de *İlk Tahsil Randıman Testi* kitabını yayımladı. 1952'de lise öğretmen adayları için yazdığı *Umumi Didaktik* adlı kitabında *Tahsil Verimin Kontrolü-Teftiş* adlı bölümde tahsil verimini detaylı olarak tanımlamaktadır. Tahsil verimi, öğretim için sarf edilen maddi fedakarlıklar (okul binaları, mobilyası, öğretim materyalleri, öğretmen maaşı v.b) ve manevi gayretler (öğretmenlerin ve öğrencilerin çalışması) ile elde edilen-nicel ve nitel- sonuçlar arasındaki orandır (Antel, 1952: 295). Bu tanım onun klasik kuramın kabul ettiği verim kavramını benimsediğine işaret etmektedir (Sarpkaya,1997: 45-46). Bu çerçevede bu tez çalışmasında akademik olarak başarısızmış gibi görülen okullardan Türk tarihine damgasını vuracak çok ünlü kişilerin yetiştiği unutulmamalıdır. Örneğin Hasan Pulur, Adnan Kahveci, Naim Talu, Bozkurt Güvenç, Hilmi Yavuz, Hakkı Devrim ve daha pek çok ünlü Kabataş Erkek Lisesi mezunudur (Odabaşı, 2003: 139-140). Demek ki gerçek hayatta başarı için daha başka şartlar da gerekmektedir. Diğer yandan bugün özel okullarda 1950'de yapılan bu lisans tezine benzer bir çalışma yapıp, kamu ile paylaşmak oldukça güç bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sadrettin Celâl, sözlü ve yazılı imtihanların eksikliklerini belirttikten sonra bilgi testleri ile okulların verimleri, öğretim yöntemlerinin değeri, öğretmenlerin mesleki ehliyeti ve başarıları, öğrencilerin bilgileri nesnel olarak belirlenebileceğini düşünmektedir. Sadrettin Celâl' göre (1952: 315), gençlerin umumi kültürlerini klasik imtihanlardan daha esaslı bir tarzda kontrol eden bu türden bilgi testleri bütün dersler için hazırlanmış ve ABD'de kullanılmaktadır. *Terbiyede Ölçü (Bilgi Testleri)* adlı kitabı vefatından sonra 1955'te İstanbul Üniversitesi tarafından yayımlandı. Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Sadrettin Celâl, ömrünün son yıllarında ölçme, verim, bilgi testleri, istatistik hesaplar, test sonuçlarının grafik olarak gösterilmesi, standardize bilgi testleri gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır.

Sadrettin Celâl belirttiği gibi bilgi testlerinin bir kısmı hafıza, bir kısmı da muhakeme sorusudur. Beceri ya da günümüz ifadesi ile tarihsel düşünme becerileri söz konusu edilmemiştir. Bunlar daha çok muhakeme kavramı altında değerlendirilmiştir.

Sadrettin Celâl'in bu çalışmalarının *Milli Produktivite Merkezi'nin* (1965) kurulmasına alt yapı hazırladığı söylenebilir. 1-7 Haziran Verimlilik Haftası olarak kutlanmaktadır. Bu merkez, 1995'de Türk eğitim sisteminde kredili sistem, karma sistem, ders geçme sisteminin uygulandığı günlerde verimlilik haftası etkinliği olarak "ilk ve ortaöğretim yönetici ve öğretmen gözüyle ilköğretim ya da ortaöğretimde verimlilik nasıl sağlanır? yazı yarışması açtı. Bilindiği gibi bu merkez, 2011'de ilgili kanun hükmünde kararname ile kapatılmış Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı altında bir Verimlilik Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Verimlilik temalı yazı ve film yarışmaları günümüzde de devam etmektedir. Zaman içinde verimlilik anlayışını da oldukça etkileyen yeni kuramların ortaya çıkmasına rağmen, günümüzde verimlilik projesi sahnedeki okul, dersler, öğretmenler ve öğrenciler üzerine odaklanamamıştır. Belki de bu durum, 1950'lerden itibaren klasik kuram çerçevesinde yapılan, yoğun ama bir türlü hayata geçirilememiş proje ve çalışmaların yorgunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, genelde alan eğitimlerinde, özelde tarih eğitiminde yeni kuramlar doğrultusunda verimlilik tartışmalarını başlatabilirse misyonunu yerine getirmiş olacaktır. Elbette yeni tarih dersi verimlilik testleri, tarih bilgisinin ötesinde tarihsel düşünme becerilerini de işe koşmalıdır.

Teşekkür Notu: Bu makaleyi yazarken, pek çok kaynağa ulaşmama yardımcı olan Talim ve Terbiye Kurulu Eski Üyesi Sayın Ömer Özcan Hocam'a teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynakça

- Antel, S. C. (1917a). Eşya derslerinin önemi ve tedrisat tarzı üzerine. *Tedrisat Mecmuası*, 6 (3-4), 314-323.
- Antel, S. C. (1917b). Asri terbiye 1. *Muallim Mecmuası*, 1 (4), 122-130.
- Antel, S. C. (1917c). Asri terbiye 2. *Muallim Mecmuası*, 1 (5), 153-157.
- Antel, S. C. (1923a). Halk hükümetinde maarif teşkilatı 2. *Muallimler Mecmuası*, (16), 349-356.
- Antel, S. C. (1923a). Halk hükümetinde maarif teşkilatı. *Muallimler Mecmuası*, (13), 254-260.
- Antel, S. C. (1924a). Darümuallimin meselesi. *Muallimler Mecmuası*, (19), 450-462.
- Antel, S. C. (1924b). Muallimler enternasyoneli ve tarih tedrisatı. *Aydınlık*, (25), 644-647.
- Antel, S. C. (1926). Maarif teşkilatı hakkında bir layiha. N. Altunya (Aktaran), *Maarif Vekaleti Mecmuası*, (7), 135-246.
- Antel, S. C. (1929). *Pedagoji: Muallim mekteplerinin son sınıfları için*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Antel, S. C. (1931). *Yeni terbiye ve tedris tekniği*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Antel, S. C. (1932). *Test usulü*. İstanbul: Türkiye Matbaası.
- Antel, S. C. (1937). *Tedris tekniğinin esasları: Konferanslar 1936-1937 ders yılı*. İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Antel, S. C. (1939). *Maarifimiz ve meseleleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Antel, S. C. (1940). *Tarih ders materyali: Tarih tombalası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Antel, S. C. (1944). *Kültür nedir?* İstanbul: Kenan Matbaası.
- Antel, S. C. (1952). *Umumî didaktik*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Ata, B. (2009). (Ed). *Fichte'nin eğitim üzerine düşünceleri ve türkiye'deki yansımaları*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ata, B. (2013) Emile Durkheim ve Tarih Eğitimi. İçinde Bahri Ata (Ed.), *Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri*,(ss. 35-50). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aytaç, K. (2006) . *Çağdaş eğitim akımları (yabancı ülkelerde)*.Ankara: Mevsimsiz Yayınları.
- Batur, S. ve Aslıtürk, E. (2004). Sakıncalı psikoloji: Muzaffer şerif başoğlu ve sadrettin celal antel'in görevlerinden uzaklaştırılmaları örneğinde politika ve psikoloji ilişkisi. *13. Ulusal Psikoloji Kongresi*, 7-11 Eylül, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Berkol, B. (2000). 44'üncü ilkokul. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (12), 53-58.
- Berkol, B. (2004). Bilimsel eğitimde öncüydü. *Cumhuriyet*, 12.02.2004, 14.
- Cırtlı, H. H. (2002). *Güneşli mektep: Kamunun eğitimi*. Ankara: Karatepe Yayıncılık.
- Çelebioğlu, R. (1950). *Liselerde tarih randımanı tezi (1949-1950)*.Yayımlanmamış lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Pedagoji Enstitüsü, İstanbul.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Ergin, O. (2005). Muallim m. cevdet'in hayatı, eserleri ve kütüphanesi. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk devri türk eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Erkek, M. S. (2012). *Bir meşrutiyet aydını ethem nejat (1887-1921)*.İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Gündüzalp, F. (1951). *Öğretmen meslek kitapları kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Karagöz, S. (2014).*İkinci meşrutiyetten harf inkılâbına kadar süreli yayınlarda yer alan eğitim görüşleri ve cumhuriyet eğitimine yansımaları (1908-1928)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Le Bon, G. (1911[1327]). F. Köprülü ve S. C. Antel (Çev.), *Ruh-ül cemaat*. İstanbul: Uhuvvet Matbaası.

- Merriam, S. B. (2001). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Odabaşı, H. (2003). *Her okuldan adam çıkmaz*. İstanbul: Zamankitap.
- Ođuzkan, A. F. (1974). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil KurumuYayınları.
- Riddell, J. (2012). *Toward the united front: Proceedings of the Fourth Congress of Communist International 1922*. Leiden: Brill.
- Sadi, K. (1994). *Türkiye’de sosyalizm tarihine katkı*. İstanbul: İletişim
- Safran, M. & Ata, B. (1996). Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar: Türkiye’de tarih ders kitaplarında yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 11-26.
- Sarpkaya, R. (1997). Ortaöğretimde verimlilik. *Verimlilik Dergisi*, (1), 45-58.
- Şemin, R. (1987). *Sadrettin celâl antel*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye’de sosyalist ve komünist faaliyetler*. Ankara: Yayl.y.
- Timur, T. (2014). Durkheim: Sosyoloji, bilim ve tarihçi. İçinde Mehmet Ö. Alkan (Haz.), *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar Sina Akşin’e Armađan* (s.255-277). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunçay, M. (1979). Sadrettin celâl antel. *Toplum ve Bilim*, 1 (8), 57-84.
- Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.